

Zenon Stachowiak, Bartosz Stachowiak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

WNHiS – Instytut Socjologii

Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Diagnosis and improvement of the culture of economic security

Streszczenie

Artykuł *Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego* podejmuje rozważania dotyczące z jednej strony problemu diagnozy kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, z drugiej zaś problemu jej doskonalenia. Postrzegać je trzeba jako kolejną próbę wzbogacenia wiedzy o kulturze bezpieczeństwa ekonomicznego. Podjęcie tej problematyki wynika z braku pełniejszego uświadomienia sobie miejsca i roli kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w architekturze ogólnej kultury bezpieczeństwa. Uwaga podjętych i przeprowadzonych rozważań została skoncentrowana po pierwsze na zidentyfikowaniu kwestii istoty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego; po drugie – zaproponowaniu zbioru wyznaczników, mierników i wskaźników oceny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego; oraz po trzecie – zarysowaniu dylematów doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Słowa kluczowe: diagnoza kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, instrumenty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, dylematy doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Abstract

The article *Diagnosis and improvement of the culture of economic security* makes considerations on the one hand the problem of diagnosis of the culture of economic security, on the other hand, the problem of its improvement. Perceive them as a further attempt to enrich knowledge about the culture of economic security. Undertaking this problem results from the lack of a fuller awareness of the place and role of the economic security culture in the architecture of the general safety culture. The attention of the undertaken and carried out deliberations has been focused on: first, the identification of the essence of the diagnosis and improvement of the culture of economic security; secondly, to propose a set of determinants, measures and indicators for assessing the economic security culture; and thirdly – outlining the dilemmas of improving the culture of economic security.

Keywords: diagnosis of the culture of economic security, improvement of the culture of economic security, instruments of diagnosis and improvement of the culture of economic security, dilemmas of improving the culture of economic security

Wstęp

Istotnym elementem architektury kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest kwestia jej diagnozowania i doskonalenia. Jest ona podobnie jak cały ten problem w literaturze społeczno-ekonomicznej traktowana przyczynkowo. Taka sytuacja wymusza i uzasadnia potrzebę podjęcia i skoncentrowania rozważań na:

- zidentyfikowaniu kwestii istoty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego;
- zaproponowaniu zbioru wyznaczników, mierników i wskaźników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego;
- zarysowaniu dylematów doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Przedstawione w artykule rozważania są kontynuacją i uszczegółowieniem wcześniejszych dociekań w kwestii kultury bezpieczeństwa

ekonomicznego¹ oraz instrumentów identyfikacji i analizy bezpieczeństwa ekonomicznego².

1. Identyfikacja istoty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Diagnoza i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga dokonania identyfikacji pojęć *diagnoza* i doskonalenie oraz pojęcia *kultury bezpieczeństwa ekonomicznego*. Pierwsze z przywołanych pojęć – *diagnoza* i *doskonalenie* w swej istocie są wieloznaczne. Mają one wiele synonimów ujmowanych w wiele grup znaczeniowych.

Pojęcie *diagnoza* najczęściej przywoływane jest w odniesieniu do kwestii medycznych jako „rozpoznanie choroby na podstawie analizy zmian, jakie wywołuje ona w organizmie”³. Nazywa się nią również czyjąś „opinię na jakiś temat lub ocenę czegoś”⁴. Z punktu widzenia podjętych rozważań najtrafniejszym podejściem jest jej rozpatrywanie na płaszczyźnie diagnozy społecznej jako „określenie cech współcześnie zachodzących zjawisk społecznych na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych i ich analizy: stanowi m.in. materiał do prognoz społecznych”⁵. Upoważnionym w ślad za tym jest postrzegane i rozumiane tej kategorii jako: identyfikacja, badanie, eksploracja, poznanie, rekonesans, ewaluacja, ocena, rozpoznanie oraz opinia i zaopiniowanie. Jako taka odnoszona będzie przede wszystkim w kontekście oceny na podstawie badań oraz w kontekście sprawdzania czegoś. Pochodną diagnozy jest diagnozowanie, które należy rozumieć jako proces obserwacji i oceny.

Podobnie ma się z pojęciem *doskonalenie*. Jest ono wieloznaczne i ma kilkadziesiąt konotacji. Według słownika języka polskiego wiąże się ono z pojęciami *doskonalic* i *doskonalość*. Ich rozumienie polega na poprawie rzeczy lub umiejętności, aby coś stało się coraz lepsze. Efek-

---

¹ Por. Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] „Kultura Bezpieczeństwa” 2016 nr 5, Siedlce 2016, s. 107-139.

² Por. Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Wyznaczniki, mierniki i wskaźniki ocen bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, [w:] *Rola statystyki w badaniach naukowych i praktyce gospodarczej*, pod redakcją Agnieszki Piotrowskiej-Piątek, WSEP i NM w Kielcach, Kielce 2014, s. 24-38.

³ *Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 2009, s. 121.

⁴ *Słownik języka polskiego*, t. 1, WN PWN, Warszawa 2007, s. 333.

⁵ Tamże.

tem tego procesu jest stanie się lepszym w jakiejś dziedzinie⁶. W podjętych rozważaniach będzie ono rozumiane jako przebudowa, modernizacja, rekonstrukcja, przebudowa, przekształcenie, polepszanie, transformacja czy też reformowanie. Spośród kilku grup znaczeniowych należy je zaś ulokować w zbiorze pojęć restrukturyzacyjnych, ulepszania i poprawiania czegoś.

Z kolei pojęcie „kultura bezpieczeństwa ekonomicznego” w toku podjętych rozważaniach będzie rozumiana z instytucjonalnego punktu widzenia jako „szczególne historycznie ukształtowane zachowania podmiotów gospodarczych w środowisku gospodarki narodowej, utrwalone doświadczeniami przeszłości, oparte na systemie wiedzy, przekonaniach i uznawanych wartości, pozwalających na zapobieżenie potencjalnym i realnym zagrożeniom. Jest ona nie tylko sposobem ich postrzegania, ale przede wszystkim rozumienia i odczuwania. Jej jądro stanowią cztery sfery: pierwsza – środowiskowa (przyroda, klimat, społeczeństwo, gospodarka); druga – ceremonialna (instytucje rozumiane jako: dominujące normy, reguły, symbole, założenia; wartości; przekonania; wiedza; pomysły; umiejętności; doświadczenie); trzecia – instrumentalna (organizacja podmiotów gospodarczych; procesy zarządzania podmiotami; narzędzia polityki i strategii jej realizacji pozwalające na godzenie przeciwstawnych interesów podmiotów gospodarczych); oraz czwarta – techniczno-materialna (maszyny, urządzenia, infrastruktura, technika, technologia, kwalifikacje, przedsiębiorczość). Każdorazowo jest ona odzwierciedleniem na wyzwania cywilizacyjne świata na określonym historycznie etapie jego rozwoju.”⁷. Jest to pojęcie interdyscyplinarne odwołujące się z jednej strony do wartości materialnych, z drugiej zaś do wartości niematerialnych (edukacyjnych, zarządczych, etycznych i moralnych).

Przywołana definicja kultury bezpieczeństwa ekonomicznego pozwala jednocześnie na wskazanie jej architektury, której główne elementy tworzą:

„- system społeczno-gospodarczy – jako historycznie ukształtowany system społeczny gospodarki rynkowej pozostający pod ciągłym wpływem oddziaływania licznego zbioru czynników (sił) wewnętrznych i zewnętrznych;

---

⁶ Tamże, s. 377.

⁷ Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura...*, dz. cyt., s. 122-123.

- podmioty gospodarujące społeczeństwa (człowiek, gospodarstwa domowe; przedsiębiorstwa; państwo) pozostające w określonych relacjach między nimi, które to działają w warunkach pewności, ryzyka lub niepewności;
- wiedza o dyspozycyjnych zasobach gospodarczych państwa (bogactwo narodowe, majątek narodowy) oraz możliwościach ich wykorzystania dla budowy bezpieczeństwa ekonomicznego państwa;
- rynek postrzegany jako zbiór historycznie ukształtowanych instytucji społecznych dokonujący transferu praw własności;
- sposoby i nawyki myślenia; sposoby ujmowania zjawisk; dominujące normy, reguły, procedury i zasady gospodarczego postępowania sprzyjające harmonijnemu rozwojowi gospodarki uwzględniające warunki społeczne oraz funkcje podmiotów gospodarczych;
- instrumentarium polityki i strategii kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego ukierunkowanej na zapewnienie integracji wewnętrznych działań wszystkich podmiotów gospodarczych i pożądaných efektów procesów adaptacyjnych w oparciu o wyraźnie określone kryteria oceny;
- system edukacyjny pozwalający na poszerzanie nabytej w przeszłości wiedzy oraz doskonalenie wcześniej pozyskanych umiejętności⁸.

Każdy z tych komponentów, współtworząc architekturę kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, „która jawi się jako politycznie pożądaný ideał relacji między podmiotami gospodarującymi (człowiekiem, społeczeństwem, państwo) a środowiskiem gospodarki narodowej w oparciu o zasób norm prawnych, procedur i dyspozycyjnych zasobów pozwalających zapobiegać potencjalnym i realnym zagrożeniom ekonomicznym lub też przewycięzać ewentualne kryzysy ekonomiczne”⁹, stanowi obszar nie tylko diagnozowania, ale również doskonalenia.

2. Wyznaczniki, wskaźniki i mierniki oceny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Dokonując diagnozy, a na jej podstawie następnie podejmując proces doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, konieczne staje się przywołanie, a następnie identyfikacja wyznaczników, mierników i wskaźników jej poziomu. Mając na uwadze ten fakt istotną sprawą

---

⁸ Tamże, s. 123-124.

⁹ Tamże, s. 124.

jest znalezienie ich odpowiedniego zbioru. Dorobek w tym zakresie na gruncie nauk ekonomicznych wniosła metrologia, zwłaszcza w zakresie: określenia wielkości mierzalnych, analizy wymiarowej; sposobów mierzenia; narzędzi i technik pomiaru; wyboru skal pomiarowych oraz analizie błędów pomiarowych¹⁰.

Patrząc z metodologicznego punktu widzenia, w nawiązaniu do kultury bezpieczeństwa ekonomicznego odnieść je trzeba w pierwszej kolejności do gospodarczych podstaw jej kształtowania, tak w wymiarze realnym, jak i funkcjonalnym, przy uwzględnieniu podejścia analitycznego skupiającego się na wybranych dziedzinach (sektorach) życia społeczno-gospodarczego, bądź na wybranych jej charakterystykach oraz syntetycznego opisującego jej poziom w bardzo zwartej formie w oparciu o zbiór kilku miar kompleksowych, zintegrowanych i syntetycznych¹¹. Muszą być one przy tym odniesione do stanu zasobów i potencjału gospodarki oraz możliwości jej rozwoju; zdolności funkcjonowania gospodarki w reżimie reprodukcji rozszerzonej; poziomu postępu naukowo-technicznego, odporności systemu finansowego; zbilansowania wewnętrznej polityki; sprawności zarządzania gospodarką; poziomu życia społeczeństwa; konkurencyjności gospodarki; a także obecności ekonomicznych i prawnych uwarunkowań wykluczających przestępczość finansową i gospodarczą. Każdy z tych problemów daje się scharakteryzować poprzez zbiór instrumentów obejmujący wyznaczniki, mierniki i wskaźniki.

Pierwszy z tych instrumentów – wyznacznik kultury bezpieczeństwa ekonomicznego – rozumieć należy jako określoną cechę zależności funkcjonowania konkretnej części obszaru gospodarki narodowej, będącą pochodną efektów lub zależności funkcjonowania poszczególnych czynników wytwórczych oraz efektów ich zastosowania oraz zależności tak w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym, koniecznością staje się wypracowanie formuły wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Oznacza to, że diagnoza musi obejmować: rozpoznanie obszarów ich funkcjonowania oraz sformułowanie katalogu ich zbiorów oraz identyfikację wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Upatrywać w niej należy dążenia do rozpoznania w nich sygnalizatorów

---

¹⁰ Por. *Elementy metrologii ekonomicznej. Algebraiczne modelowanie pomiaru*, red. A. Samoluk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000.

¹¹ Por. M. Sułek, *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013, s. 289.

zagrożeń i niepewności rozwojowych dla całej sfery społecznego gospodarowania. Proponowane podejście uwzględni potrzebę koncentracji diagnozy zarówno na identyfikacji wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w wymiarze wewnętrznym (narodowym), jak i w wymiarze zewnętrznym (międzynarodowym). Odniesione one muszą być przy tym nie tylko do pojedynczego, konkretnego państwa, lecz także do grupy państw związanych wspólnotą interesów czy też regionalnym położeniem albo zbliżonymi warunkami funkcjonowania¹².

Podjęcie rozważań w kwestii obszarów funkcjonowania i formuły wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju zmusza jednocześnie do uwzględnienia w ich toku problematyki skali i charakteru procesów rozwojowych zachodzących w skali makro, tj. w skali całego państwa, zwłaszcza zaś w całej gospodarce narodowej, jak również w skali mikro, tj. w podmiotach gospodarki narodowej. Chodzi zwłaszcza o dostrzeżenie w wyniku diagnozy wszelkich pozytywnych i negatywnych zmian ilościowych i jakościowych jakie się w jej obszarze dokonują. Wynika to z faktu, iż w procesie jego kształtowania i utrzymania dostrzegać trzeba zarówno czynniki jej tworzenia i umocnienia (czynniki rozwoju), jak i czynniki ograniczające czy też opóźniające, a nawet wręcz osłabiające ukształtowany już jego stan (tzw. bariery rozwojowe). Podejście takie znajduje uzasadnienie w postrzeganiu bezpieczeństwa ekonomicznego jako wypadkowej czynników rozwoju i barier go ograniczających, tkwiących we wszystkich czynnikach jego kształtowania, tj. zarówno w ludzkich, materialnych, finansowych, jak również organizacyjno-funkcjonalnych.

Identyfikacja instrumentów diagnozy jak i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, musi uwzględniać – podobnie jak i do samego bezpieczeństwa ekonomicznego – trzy obszary jego kształtowania, to jest: obszar możliwości (faktycznych i potencjalnych) podaźowych, tj. zaspokojenia potrzeb materialnych społeczeństwa; obszar potrzeb społeczeństwa oraz obszar infrastrukturalny. Każdy z tych obszarów funkcjonowania wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymusza konstrukcję odpowiadającego mu zbiorów mierników i wskaźników. Wobec nich oczekiwać należy dostarczania informacji o bieżącej sytuacji po to, by sprostały one wymaganiom podejmowa-

---

¹² Por. Z. Stachowiak, *Teoria i praktyka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON, Warszawa 2012, s. 45.

nia właściwych decyzji. Przy ich doborze powinny być uwzględnione kwestie odniesienia do perspektywy finansowej i materialnej, beneficjentów – korzyści, procesów wewnętrznych i potencjału jego kształtowania. Wygenerowane zestawy mierników i wskaźników powinny mieć charakter przydatności nie tylko do diagnozy ale również ujawniać przydatność w doskonaleniu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w ujęciu bieżącym jak również przyszłym. Ujawniać przy tym powinny one charakter instrumentów pozwalających na operacjonalizację efektów działań na rzecz doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Traktując bezpieczeństwo ekonomiczne – a w ślad za tym również podłoże do diagnozy kultury bezpieczeństwa ekonomicznego – jako bilans potrzeb i możliwości ich zaspokojenia, możliwe staje się wskazanie czterech zbiorów jego ocen, a mianowicie strony: popytową, podażową i infrastrukturalną gospodarowania dostępnymi zasobami, a w wyniku ich uwzględnienia jeszcze stronę bilansową. Oznacza to, że wyznaczniki kultury bezpieczeństwa ekonomicznego muszą być rozpatrywane w układzie zarówno podaży, jak i popytu oddzielnie, jak również podaży i popytu razem, czyli w układzie bilansowym oraz w układzie infrastrukturalnym.

Konstrukcja formuły wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego w oparciu o te założenia, a także potrzeby dalszych analiz podjętego problemu badawczego wymagają wskazania narzędzi i prezentacji ich poziomów. Rolę tę pełnić będą mierniki i wskaźniki.

Pierwszy z tych instrumentów *mierniki*¹³, które mogą być ilościowymi (naturalnymi lub umownymi) wartościami lub czasowymi – rozumieć należy odpowiednio dobrane liczby bezwzględne pozwalające na przeprowadzenie analiz, dokonanie porównań oraz formułowanie ocen. Mając postać ilościową (naturalną, umowną), wartościową, techniczno-ekonomiczną lub czasową służą do pomiaru liczebności rzeczy, zjawisk lub zdarzeń. Są one więc w istocie pewnymi, odpowiednio dobranymi informacjami liczbowymi odzwierciedlającymi określone stany i zdarzenia gospodarcze. Funkcjonować mogą one w wymiarze całej gospodarki narodowej, jak i jej subelementów, działów i branż tak w wymiarze produkcji, jak i konsumpcji¹⁴.

---

¹³ Por. *Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza*, PWRiL, Warszawa 1984, s. 423-426.

¹⁴ Por. *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974, s. 451-453; *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981, s. 269-271.

Mierniki kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju – podobnie jak ogólnego bezpieczeństwa ekonomicznego – mogą być prezentowane w postaci: mierników syntetycznych, a także mierników analitycznych. Obie te postacie, chociaż w różnym zakresie, bez względu na stosowaną metodę badań (bilansową, statystyczną, normatywną, czy też inną) mogą znaleźć zastosowanie przy konstrukcji i opisie wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

Drugimi z instrumentów diagnozy *wskaźniki*¹⁵, które można traktować jako odmianę mierników, i rozumieć jako wielkości względne, odniesione do jakiejś podstawy, a więc liczby wyrażającej stosunek procentowy lub ilościowy określonych wielkości. Odzwierciedlają one określone cechy przedmiotu lub zjawiska połączone z pewną inną jego cechą takim stałym związkiem, którego wystąpienie pozwala stwierdzić obecność lub przewidzieć zaistnienie tej innej cechy. Ich obliczanie opiera się w praktyce na wybraniu pewnego punktu wyjścia dla danego zjawiska, a następnie określeniu w stosunku do tej podstawy badanej wielkości w procentach. Mając na uwadze takie podejście rozróżnia się wskaźniki struktury, dynamiki, zadaniowe tj. planowe i programowe (które mogą występować jako ilościowe i jakościowe, techniczne, techniczno-ekonomiczne), zbiorowe i indywidualne, oraz inne.

Oba narzędzia analizy, a w ślad za tym i diagnozy reprezentują wielkości (bezwzględne i względne) opisujące pewien poziom cech zjawisk dotyczących *gospodarki narodowej*, które w połączeniu z inną cechą lub innym związkiem czy też zależnością pozwala stwierdzić obecność lub przewidzieć zaistnienie innych cech opisu lub zależności w analizowanym obszarze. Mogą one występować jako proste lub złożone. Problem mierników i wskaźników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego to nie tylko sprawa formuły ich zbiorów, ale również sprawa ich jakości, tzn. doskonałości. Do tej pory nie można postawić tezy o wypracowaniu względnie pełnej ich formuły.

Syntetyzując dotychczasowe rozważania w kwestii wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, a także ich mierników i wskaźników, zauważyć trzeba wieloaspektowość i złożoność tej problematyki. Przejawia się ona: wielością kryteriów wyróżnienia wyznaczników, mierników i wskaźników; wielością rodzajów wyznaczników, mierników i wskaźników; oraz charakterem związków i zależności

---

¹⁵ Por. *Encyklopedia PWN*, t. IV, Warszawa 1976, s. 273.

między wyznacznikami i wskaźnikami a charakterem uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Oznacza to, że każdy z wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego odwołuje się do tych samych ich rodzajów, ogólnego i progowego, których skala i zakres odwoływania się i wykorzystania jest jednak różna w zależności od obszarów ich funkcjonowania.

Wyznaczniki ogólne to te, które kryją w sobie istotę podstawowych procesów rzeczywistości gospodarczej, z którą mamy do czynienia. Ich charakterystyka (wielkość, struktura, sposób wykorzystania itd.) opisuje najważniejsze procesy ekonomiczne podejmowane przez ludzi tak w sferze kreacji jak i konsumpcji oraz infrastruktury tych procesów. Ze względu na obszar rzeczywistości, której dotyczą, można podzielić je na globalne, cząstkowe i szczegółowe. Funkcjonują one zarówno w obszarze podażowym, jak i popytowym oraz infrastrukturalnym. Z kolei wyznaczniki progowe to konkretyzacja wyznaczników ogólnych poprzez wskazanie w nich tzw. *progów krytycznych*, których przekroczenie uniemożliwi państwu decydowanie o własnym rozwoju, a społeczeństwu wolne (nieobciążone niczym) decydowanie o zachowaniach konsumpcyjnych. Konkretyzując, próg kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oznacza taki stan w gospodarce w gospodarce narodowej, którego przekroczenie w wyniku agresji ekonomicznej nie daje stronie poddanej restrykcjom szans na autonomiczne rozwiązanie i pokonanie barier, nie pozwala skutecznie przeciwstawić się transmisji zewnętrznych nacisków, a przede wszystkim nie pozwala zapewnić osiągniętego już poziomu konsumpcji. Wskazują one jednocześnie stopnie uzależnienia. Dają się one wyodrębnić na dwóch zasadniczych płaszczyznach: podmiotowej – koncentrującej uwagę przede wszystkim na współzależnościach rozwojowych; oraz przedmiotowej – koncentrującej uwagę przede wszystkim na uzależnieniach rozwojowych. Pierwsze z nich umiejscowione są przede wszystkim w obszarze: produkcji, dystrybucji (handlu) i finansów, będąc jednocześnie konkretyzowane całym szeregiem wskaźników, pełniących rolę przede wszystkim sygnalizacji zagrożeń. Drugie natomiast umożliwiają z jednej strony określenie pewnego stanu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, z drugiej zaś strony – wskazanie obszarów i skali zagrożeń. Stanowi je zbiór wyznaczników zależności ekonomicznych pierwotnych, jak i wtórnych (kredytowo-płatniczej, handlu zagranicznego, technologicznej oraz infrastruktury ekonomicznej). Takie podejście umożliwia komplementarność ocen oraz uszczegółowienie ilustracji podstawowych makroekonomicznych czynników

kształtowania stanu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego i jego zagrożeń.

Charakterystyczną cechą wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest to, że dają one także obraz związków i zależności, od krytycznego stanu bezpieczeństwa ekonomicznego, aż po stan optymalny. Rzeczywisty zaś stan będzie opisywany wyznacznikami charakteryzującymi się różnym stopniem pozytywnych lub negatywnych cech. Winny one jednocześnie sprzyjać poszukiwaniu optymalnych rozwiązań między sprzecznymi często tendencjami.

Rozważania w kwestii obszarów, wyznaczników oraz mierników i wskaźników ich opisu bezpieczeństwa ekonomicznego dotyczą również częściowo problemów kształtowania potencjału ekonomicznego państwa. Ma to miejsce zwłaszcza w odniesieniu do analiz kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia jego kształtowania (wzrostu i rozwoju) jak i barier go ograniczających. Wskazane obszary funkcjonowania wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oraz przyjęta dla potrzeb dalszych rozważań formuła katalogu zbioru tych mierników oraz wyznaczników ich opisu wobec braku całościowego rozpracowania tej problematyki przez naukę, skłania do rozważań nad ich identyfikacją. Przedsięwzięcie to, musi uwzględniać: po pierwsze – wiązanie istoty i funkcjonowania wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z procesami rozwojowymi zarówno w skali mikro, jak i w skali makro, tj. całego państwa, społeczeństwa i całej gospodarki narodowej; po drugie – fakt, iż rzeczywisty stan gospodarki narodowej, jest wynikiem funkcjonowania zarówno konstruktywnych, jak i destruktywnych składników potencjału gospodarki narodowej; po trzecie – dostrzeganie w sytuacjach, z którymi mamy do czynienia w rzeczywistości, jednoznacznego występowania czynników sprzyjających tworzeniu się zagrożeń i czynników pozwalających na przeciwstawienie się tym zagrożeniom; oraz po czwarte - łączenia wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego z przyszłymi zagrożeniami, a w ślad za tym traktowania ich jako sygnalizatorów zagrożeń i niepewności rozwojowych.

Wszystkie te propozycje mają charakter postulatywny, a jako takie wymagają praktycznej ich weryfikacji we wszystkich ogniwach tworzenia i umacniania bezpieczeństwa ekonomicznego.

Odwołując się do wcześniej podjętych rozważań w kwestii formuły wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego zauważyć trzeba, iż opiera się ona na ich zbiorze, który zbudowany jest z równoważnych podzbiorów odzwierciedlających istotę tego problemu.

Wiele spośród nich wzajemnie nakłada się, a przez to umożliwia interpretację kultury bezpieczeństwa ekonomicznego z różnych punktów widzenia. Mając to na uwadze, dalszy tok rozważań sprowadzony zostanie do ich identyfikacji w zasadniczych obszarach funkcjonowania gospodarki narodowej w wymiarze ogólnym i progowym.

Rozpoczynając identyfikację wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego od obszaru podażowego gospodarki narodowej, zauważyć trzeba, iż sprowadzają się one do zbioru opisującego możliwości zaspokojenia potrzeb materialnych społeczeństwa. Ma on złożoną strukturę, bowiem stanowią go z jednej strony stan i możliwości produkcji pochodzenia krajowego, z drugiej zaś strony stan i możliwości pozyskiwania dóbr z zagranicy. Oznacza to jednocześnie, że obszarem opisu jest cała gospodarka narodowa. Konkretyzujące ją mierniki i wskaźniki przynależą przy tym do wielu zbiorów, charakteryzujących ją zarówno w układzie makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym.

Obecnie, największy postęp nad konstrukcją wyznaczników, wskaźników i mierników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego – podobnie jak w odniesieniu do samego bezpieczeństwa ekonomicznego – ma miejsce w odniesieniu do wymiaru gospodarek narodowych. Jako takie pozwalają one określić, czy dana gospodarka narodowa jest niestabilna, recesyjna, słaba, ustabilizowana, rozwijająca się, rozwinięta, czy też dominująca czy też konkurencyjna. Należy przy tym pamiętać, że mierzenie jedynie sztywnych wskaźników kondycji gospodarczej, bez odniesienia do porównań i szerszej interpretacji przyczynowo-skutkowej mogą być obarczone błędem¹⁶.

Współcześnie dominuje przekonanie, iż najlepszymi wskaźnikami badania poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego powinny być te, które współtworzą obraz jego na poziomie gospodarki narodowej, jak i na poziomie podstawowych podmiotów gospodarczych. Pierwszym w tym zbiorze jest Ekonomiczny Indeks Bezpieczeństwa (Economic Security Index – ESI), który jest wykorzystywany przez Światową Organizację Pracy (International Labour organization – ILO) i charakteryzuje znormalizowane wartości siedmiu głównych społeczno-ekonomicznych

---

¹⁶ Por. K. Raczkowski, *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, redaktor naukowy Konrad Raczkowski, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 103.

wskaźników¹⁷. Drugim jest BEST Index który jest wskaźnikiem bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstw domowych. Obejmuje on zestawienie miesięcznych wydatków, takich jak: mieszkaniowe, użyteczności publicznej, na transport, jedzenie, opiekę zdrowotną, podstawowe przedmioty użytku domowego i osobistego, odprowadzane podatki, odkładanie oszczędności na czarną godzinę i odpowiednie oszczędności emerytalne. Pozwala na określenie poziomu biedy i ubóstwa oraz określa środki finansowe niezbędne do zaspokojenia podstawowych potrzeb w zależności od czynników środowiskowych, kulturowych oraz stopnia rozwoju gospodarczego. Wskaźnik ten różni się znacząco od rządowych wskaźników granicy ubóstwa¹⁸. Trzecim wskaźnikiem w tym zbiorze uznać trzeba KBE – syntetyczną krzywa indukcyjną bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, którą to wykorzystują agencje ratingowe oceniając państwa narodowe przez pryzmat jakości dłużnych papierów wartościowych i ich wiarygodności finansowej panującej w danym kraju. Nie uwzględniają one jednak wielu istotnych elementów ekonomiczno-społecznych, których wyszczególnienie, predykcja, aproksymacja, a także materializacja są istotnymi czynnikami decydującymi o dobrobycie¹⁹.

Również często przywołuje się mierniki wskaźniki wykorzystane przy konstrukcji rankingów konkurencyjności²⁰. Pierwszym w tym zbiorze jest World Competitiveness Yearbook (Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania z Lozanny), który prezentuje przez pryzmat 329 miar 4 czynniki: ocenę działalności gospodarczej (82 miary w 5 grupach: gospodarka narodowa, handel międzynarodowy, inwestycje zagraniczne, zatrudnienie i ceny); efektywność sektora rządowego (70 miar w 5 grupach: finanse publiczne, polityka fiskalna, otoczenie instytucjonalne, uwarunkowania prawne, otoczenie społeczne); efektywność sektora podmiotów gospodarczych (67 miar) w 5 grupach: produktywność i efektywność, rynek pracy, finanse, praktyki w zarządzaniu, postawy i warunki cenione przez przedsiębiorców; jakość infrastruktury (110 miar) w 5 grupach: infrastruktura podstawowa, infrastruktura technolo-

---

¹⁷ Tamże, s. 108.

¹⁸ Tamże, s. 110-112.

¹⁹ Tamże, s. 114.

²⁰ Por. J. Bednarz, *Metodologia badań konkurencyjności gospodarek narodowych – ranking konkurencyjności*, [w:] *Wyzwania gospodarki globalnej*, pod red. H. Treder, K. Żołądkiewicz, t. 2, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2010, s. 804-812.

giczna, infrastruktura naukowa i badawcza, ochrona zdrowia i środowiska naturalnego, edukacja). Kolejnym jest Global Competitiveness Index (Światowe Forum Ekonomiczne) który ocenia przez pryzmat 110 miar produktywność z punktu widzenia poziomu dochodów społeczeństwa oraz potencjalny wzrost gospodarczy, przez pryzmat 12 filarów konkurencyjności w 3 wymiarach: podstawowym (w zakresie gospodarki opartej na zasobach) dotyczącym instytucji i otoczenia instytucjonalnego, infrastruktury, stabilności w wymiarze makroekonomicznym, ochrony zdrowia i edukacji; stymulującym efektywność (w zakresie gospodarki opartej na wydajności) dotyczącej edukacji wyższej i szkolnej, efektywności rynku dóbr, efektywności rynku pracy, zaawansowania rynków finansowych, gotowości technologicznej i wielkości rynku; innowacyjnym i złożonym (w zakresie gospodarki opartej na innowacjach) obejmującym zaawansowanie działalności gospodarczej, innowacje, gospodarkę opartą na zasobach, gospodarkę opartą na wydajności oraz gospodarkę opartą na innowacjach. Na uwagę zasługuje także Index of Economic Freedom – Indeks Wolności Gospodarczej (Heritage Foundation; „The Wall Street Journal”), którego wskaźniki odwołują się do 10 kategorii wolności w zakresie: prowadzenia działalności gospodarczej, handlowej, fiskalnej, od wydatków rządowych, monetarnej, inwestycyjnej, finansowej, prawa własności, wolności od korupcji i wolności pracy – ocenianych w skali od 0 do 100 pkt. Na uwagę zasługują również wskaźniki Doing Business Report (Bank Światowy oraz Międzynarodowa Korporacja Finansowa) które określają przez pryzmat 10 kategorii warunki do prowadzenia działalności gospodarczej dla małych i średnich przedsiębiorstw w odniesieniu do: rozpoczynania działalności gospodarczej, formalności budowlanych, zatrudnienia pracowników, ochrony praw własności, możliwości otrzymania kredytu, ochrony interesów, płacenia podatków, handlu zagranicznego, dochodzenia praw wynikających z umów oraz zamykania działalności gospodarczej.

Obok tych wyznaczników wyrazem często przywoływanych są te wyznaczniki, mierniki i wskaźniki zawarte w ustawach polityki ostrożnościowej Unii Europejskiej, określonych paktem fiskalnym a regulującym kwestie stabilności, koordynacji i zarządzania w Unii Gospodarczej

i Walutowej²¹. Prace w tym zakresie prowadzone są także przez EURO-STAT oraz GUS.

Śśród wskazanego zbioru wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju za podstawowe uznać należy w wymiarze ogólnym i szczegółowym takie wyznaczniki, jak: wielkość PKB (ogółem i per capita) oraz tempo jego przyrostu; bilans obrotów bieżących (wielkość i tempo zmian w handlu zagranicznym); zmiany zharmonizowanej (wyrównanej sezonowo) stopy bezrobocia; zharmonizowany wskaźnik cen konsumpcyjnych (stopa inflacji); produkcja przemysłowa (wyrównana dniami roboczymi) i produkcja w budownictwie (wyrównana dniami roboczymi), produkcja rolnicza, a także te, które charakteryzują stan finansów publicznych.

3. Dylematy doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego w rzeczywistości społeczno-gospodarczej każdego kraju uwidacznia wiele obszarów zagrożeń dla jej realizacji. Jej funkcjonowanie napotyka na szereg dylematów, które wymagają rozpoznania i określenia pożądanego poziomu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. W zbiorze tym wskazać trzeba przede wszystkim dylematy: metodologiczny, ideologiczny, historyczny, polityczny, socjologiczno-psychologiczny, prawno-legislacyjny, administracyjno-biurokratyczny, etyczno-moralny, technologiczny oraz logistyczny²². W praktyce wszystkie one wzajemnie nakładają się, a wektory ich sił tworzą warunki sprzyjające kształtowaniu pożądanego charakteru kultury bezpieczeństwa lub też przyczyniając się do tworzenia zagrożeń dla jego funkcjonowania. Każda z nich generuje inne uwarunkowania²³.

Dylemat metodologiczny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wynika z faktu ograniczonych uogólnień istoty tego pojęcia. Rzutuje on na diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomiczne-

---

²¹ Por. Traktat o stabilności, koordynacji i zarządzaniu w Unii Gospodarczej i Walutowej, [w:] europa.eu. (Opublikowany został w lutym 2012r. Podpisało go 25 państw członkowskich Unii Europejskiej. Został ratyfikowany przez Prezydenta RP 24 lipca 2013 r.).

²² Por. Z. Stachowiak, *Teoria...*, dz. cyt., s. 49-66.

²³ Por. M. Leszczyński, *Wybrane aspekty bezpieczeństwa społecznego*, Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój”, Ostrowiec Świętokrzyski-Kielce 2011, s. 9-40.

go czego wyrazem jest kwestia doboru metod i instrumentów jej badania, a także możliwości przeprowadzania eksperymentów²⁴. Dlatego też kwestia doboru odpowiednich wyznaczników, mierników i wskaźników jest wiodącą w procesie diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Ważnym z punktu widzenia doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest *dylemat ideologiczny*. Sprowadza się on do potrzeby wyraźnego opowiedzenia się w jakim stopniu rynek, a w jakim stopniu państwo odpowiedzialne jest za jej kształtowanie. Podzielić należy pogląd, iż odpowiedzialność za jej kształtowanie ponoszą obie instytucje, chociaż w różnych proporcjach. Ich wpływ powiązany musi być: ze strony rynku z wolnością osobistą i gospodarczą, natomiast ze strony państwa z koncepcjami sprawiedliwości ekonomicznej. Oznacza to jednocześnie, iż obie te instytucje będą uzyskiwać nierówne wyniki co do stopnia doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. W ślad za rozdziwieniem pomiędzy wpływem sektora prywatnego i sektora publicznego na kształtowanie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego należy dostrzegać zmienność uwarunkowań doskonalenia tego procesu.

Istotnymi są również konsekwencje *dylematu historycznego* kształtowania kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Doświadczenia wynikające z historii gospodarczej świata, a także naszego kraju, dowodzą, że wymiernym wyznacznikiem poziomemu bezpieczeństwu ekonomicznego stało się bogactwo państwa tworzące z jednej strony potencjał wzrostu społeczno-gospodarczego z drugiej strony zdolność do działań na rzecz osłabienia potęgi ekonomicznej innego państwa. Ta sytuacja kreuje jednocześnie systemem myślenia o miejscu i relacjach konkretnego państwa w środowisku międzynarodowym.

Doświadczenia z przeszłości ukierunkowały działania wielu krajów na realizację idei kultury bezpieczeństwa ekonomicznego odwołującej się do funkcji społecznych i opiekuńczych państwa. Jej wyrazem jest konieczność walki z niedostatkiem, chorobami, ignorancją, nędzą i bezrobociem. Te idee powodują nieustanny powrót do dylematu wyboru instrumentów rynkowych czy protekcyjnych. Oznacza to konieczność dostrzegania w obszarze kultury bezpieczeństwa ekonomicznego pierwiastków wielostronnej strategii jego realizacji uwzględniającej po-

---

²⁴ Por. *Ekonomia eksperymentalna*, red. Michał Krawczyk, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 17-32.

stępujące procesy globalizacji i regionalizacji we wszystkich obszarach bytu społecznego. Oznacza to konieczność nieustannego dostrzegania kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w zmieniających się uwarunkowaniach. Oznacza to także konieczność weryfikacji podejścia, z jednej strony do wyzwań narodowych, suwerenności i interesu narodowo-państwowego, a w konsekwencji racji stanu²⁵; z drugiej jednocześnie dostosowania się zmian w obszarze globalnych problemów współczesnego świata²⁶.

Pokłosiem dylematu historycznego kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest *dylemat polityczny* kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Państwo wiodące uznaje swój model wzorca postępowania za najlepszy w drodze do zapewnienia dobrobytu społecznego. Sytuacja ta prowadzi do wzrostu poczucia zagrożenia u ich partnerów, ponieważ każde państwo interpretuje własne kroki jako obronne, a cudze jako potencjalnie zagrażające. Ujawnia się ona także na płaszczyźnie dróg wyboru transformacji systemowej, której efektem powinny stać się przewartościowania założeń polityki społeczno-gospodarczej, w tym zmianę ról instytucji mających wpływ na jego kształtowanie. Oznacza to, że kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z ładem gospodarczym, porządkowaniem gospodarki i stworzeniem gospodarczego ustroju równowagi, ukierunkowanego na godzenie wzrostu gospodarczego z potrzebami społecznymi i ekologicznymi oraz potrzebami i wymaganiami teraźniejszości a wyzwaniami przyszłości. Wszystkie te uwarunkowania przekładają się na kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego w różnych formach, które w zależności od aktualnej konstelacji międzynarodowej, są wypadkową każdej z wskazanych form, które są ściśle ze sobą związane i wzajemnie się przenikają.

Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego należy sprowadzić do trafności wyboru wewnętrznej i zagranicznej polityki gospodarczej w obszarze gospodarki narodowej. Pamiętać przy tym trzeba, że realizacja celów i zadań ogólnospołecznych, ma charakter nie tylko wyboru ekonomicznego, ale i również ideologicznego. Dotyczy to również wyboru strategii bezpieczeństwa ekonomicznego – unilateralnej (jednostronnej) lub multilateralnej (wielostronnej). Proces doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w skrajnych sytuacjach zagrożeń bezpieczeń-

---

²⁵ Por. Por. Z. Stachowiak, *Teoria...*, dz. cyt., s. 43-46.

²⁶ Por. E. Mączyńska, *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy*, [w:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008, s. 151-168.

stwa ekonomicznego powinien skłaniać do ich ograniczenia lub zapobieżenia.

Istotną stroną kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju wymaga zauważenia, iż realizowane jest przez ludzi. Sytuacja ta oznacza to, że proces ten ujawnia jednocześnie *dylemat socjologiczno-psychologiczny* wiążący się z faktem wielokulturowości społeczeństwa. Oznacza to, iż doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga z jednej strony uwzględnienia faktu ewolucji człowieka w gospodarce²⁷; z drugiej strony zaś konsekwencji procesów migracyjnych. Proces ten należy wiązać z zainteresowaniami społeczeństwa danego kraju oraz zdolnością do adaptacji do nowego środowiska kulturowego i jego wpływu na wybór strategii zachowania grup społecznych. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga zrewidowania procesów myślenia w kategoriach: kształtowania przyszłości, które jest możliwe; przewidywania przyszłości, które są prawdopodobne; oraz pragnienia przyszłości, które jest pożądane. Ujawnione w toku tego przedsięwzięcia interakcje w formule: tego, co jest możliwe; tego, co jest prawdopodobne; tego, co jest pożądane powinny pozwolić na generowanie pewnych alternatyw przyszłości w kwestii podniesienia poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego oraz zagrożeń dla niego. Zaś aspekt psychologiczny ludzi kształtujących kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga w procesie jej doskonalenia pokonania podejrzliwości, fobii, uprzedzeń i obsesji narodowych.

Pożądane efekty w doskonaleniu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego narzuca *dylemat legislacyjny* jego kształtowania. Jego wyrazem było dążenie do sformułowania odpowiednich regulacji prawnych, by zapewnić warunki do realizacji bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Wiązało się to z homogenicznością konstytucyjnych zasad ustroju państwa z systemem wartości reprezentowanych przez ugrupowanie integracyjne oraz określenia konstytucyjnego mechanizmu włączenia państwa do ugrupowania integracyjnego. Oznacza to możliwość zderzenia się z jednej strony odrębnych tradycji i racji prawa krajowego z prawem unijnym. Sytuacja ta wymusza uwzględnienia skutków obowiązku interpretacji prawa krajowego w myśl norm ugrupowania integracyjnego, co generuje nakaz respektowania tożsamości konstytucyjnej i tradycji prawnych państw członkowskich. Odnoszone jest ono nie tylko do pań-

---

²⁷ Por. W. Morawski, *Socjologia ekonomiczna*, PWN, Warszawa 2001, s. 23-46.

stwa jako instytucji, ale również do jednostki. Sytuacja ta kierunkować musi kształtowanie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego na wspólnej przestrzeni prawnej, która pozwoliłaby na pokonanie barier blokujących podstawowe wolności ugrupowania integracyjnego. W Unii Europejskiej dotyczyło to swobody przepływu towarów (dóbr i usług), ludzi i kapitału, a także kwestie rozwoju nowych technologii informacyjnych, współczesnych form kooperacji gospodarczej, marketingu handlowego czy też praw jednostki.

Znaczący wkład w doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego powinno zapewnić rozwiązanie *dylematu administracyjno-biurokratycznego*, który w znacznej mierze jest pochodną *dylematu politycznego i prawno-legislacyjnego*. Oznacza to, że zależy on od logiki procesu decyzyjnego uzewnętrzniony w polityce jak i strategii kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego społeczeństwa jak i gospodarki narodowej. Wpływ na nie mieć będą uwarunkowania wewnętrzne, jak i zewnętrzne odzwierciedlające postawy różnych grup interesów, co wymusza w procesie doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego realizmu realizacji przyjętych rozwiązań. Na przeszkodzie doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego stanąć mogą dekretywne decyzje aparatu biurokratycznego, istotne dla społeczeństwa i państwa decyzje, często bazujących na zasadzie woluntarystycznych postaw.

Wpływ na kształtowanie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, dostrzec trzeba również w efektach rozwiązywania *dylematu moralno-etycznego*. Odnosi się ono zarówno do jednostki i społeczeństwa, jak i państwa (narodu) względem innego państwa (państw), ugrupowania regionalnego, regionu (kontynentu) czy też całego świata. Oznacza to, że doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga pokonanie wynaturzeń w gospodarce na podglebiu moralności w biznesie²⁸, w zbiorze których największym, a zarazem przywarą społeczną jest korupcja, która ma swoje podłoże zarówno kulturowe jak i historyczne²⁹. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać trzeba także z kwestią egalitaryzmu społecznego, to jest pojmowania i realizacji idei sprawiedliwości i solidarności społecznej na wszystkich jej płaszczyznach. W istocie sprowadza się ono do rozwiązania sprzeczno-

---

²⁸ Por. A. Dylus, *Gospodarka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016, s. 215-223.

²⁹ Por. A. Dylus, *Polityka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016, s. 196-201.

ści między egoizmem społecznym a egalitaryzmem społecznym. Kwestie te muszą być dostrzegane zarówno w krótkim jak i długim okresie; w wymiarze skali i zakresu konsumpcji bieżącej oraz konsumpcji przyszłej; czy też opowiedzenia się za ograniczaniem konsumpcji bieżącej i poszerzanie inwestycji, by w przyszłości zapewnić zrównoważony rozwój i osiągnąć wyższy poziom konsumpcji. Oznacza on także potrzebę dostrzegania kwestii pomocy przez jednych innym. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z udzielaniem pomocy humanitarnej i pomocy ekonomicznej.

Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego zależne jest w znacznej mierze od rozwiązania *dylematu technologicznego*. We współczesnym świecie bowiem postęp naukowo-techniczny wpływa znacząco na wzrost poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego. Dlatego też doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z rozwojem nowoczesnych technologii, bowiem poszerzenie skali ich wykorzystania przyczynia się do poprawy wzrostu gospodarczego oraz podniesienia dobrobytu społeczeństwa. Będące jego efektem zmiany technologii są przy tym tak szybkie, że trudno przewidzieć ich przyszłość – jedne rozwiązania zostają zaakceptowane, inne zaś mogą zostać odrzucone. Wynika to z faktu, iż we współczesnym świecie technologie zmieniają się tak szybko, iż trudno formułować prognozy dotyczące ich dalszego bytu. Do tych technologii zaliczyć należy urządzenia będące odzwierciedleniem synergii między nauką a techniką. Ta zaś jest pochodną nakładów na działalność badawczo-rozwojową. Oznacza to że, doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga położenia większej orientacji na innowacje w sferze wysokich technologii, co wymaga poniesienia stosownych nakładów. Ich osiągnięcie należy zaliczyć do pierwszoplanowych wyzwań cywilizacyjnych, bez sprostania którym niemożliwym staje się w dłuższej perspektywie kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego.

Rozwiązania wymaga również *dylemat logistyczny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego*, który odzwierciedla szeroki zbiór problemów do rozwiązania, w których upatrywać należy oprócz czynników wzmacniających bezpieczeństwo ekonomiczne, jak i zagrożeń dla niego. Mają one w dużej mierze charakter ekonomicznych. Doskonalenie z tego punktu widzenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego ukierunkowane musi być na usprawnienie przepływów czasoprzestrzennych różnych dóbr i świadczenia usług. Oznacza to potrzebę docenienia roli i znaczenia logistyki wobec procesów globalizacji i regionalizacji, która

napotykać jednocześnie na liczne obszary wyzwań, musi im sprostać. Zapewnić to fizycznie powinna infrastruktura logistyczna pełniąca rolę platformy integrującej wszelkie procesy logistyczne w oparciu o współczesną technologię i technikę³⁰.

Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z poprawą kryteriów ekonomicznej efektywności ich funkcjonowania na płaszczyznach: funkcjonalnej – jako ogólny proces zarządzania, obejmujący planowanie, organizowanie, motywowanie i kontrolowanie; przedmiotowej – jako fizyczne przepływy materiałów, towarów i usług oraz informacji między dostawcami i odbiorcami; oraz oceniającej – jako efektywny proces gospodarczy zorientowany na zaspokojenie potrzeb konsumenta.

Zakończenie

Przeprowadzone rozważania upoważniają do sformułowania szeregu wniosków.

Pierwszy. Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego należy do zbioru problemów, które powinny być nie tylko diagnozowane, ale również doskonalone. Sprostanie tym zamiarom rodzi potrzebę ich szerszego i głębszego postrzegania. Wyrazem tego powinny stać się badania nad nią, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w literaturze społeczno-ekonomicznej. Ich efektem powinna stać się poprawa miejsca i roli kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w architekturze ogólnej kultury bezpieczeństwa państwa. Wymaga to skoncentrowania rozważań przede wszystkim na: identyfikacji przesłanek doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego; zaproponowaniu instytucjonalnego spojrzenia na kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego; oraz zarysowanie dylematów realizacji kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Drugi. Diagnoza i doskonalenie poziomu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga przywołania kompleksowych, zintegrowanych i syntetycznych wyznaczników, wskaźników i mierników pozwalających na jego ocenę oraz wskazanie słabych jak i mocnych stron gospodarki narodowej. Ich katalog nie może jednak stanowić zamkniętego zbioru. Zasadnym jest więc dalsze poszukiwanie nowych, bardziej wiarygod-

---

³⁰ Por. K. Ficoń, *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 5.

nych wyznaczników, mierników i wskaźników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Przychylić się należy dominujący obecnie przekonanie, iż najlepszymi wskaźnikami badania poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego powinny być te które współtworzą obraz jego na poziomie gospodarki narodowej, jak i na poziomie podstawowych podmiotów gospodarczych.

Trzeci. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga uwzględnienia w tym procesie wyzwań cywilizacyjnych i postępujących procesów globalizacji i regionalizacji. Próby ich rozwiązywania podejmowane muszą być na dwóch zasadniczych, nakładających się warstwach: ogólnoeconomicznej (społeczno-economicznej) i economiczno-obronnej (obronno-economicznej). Musi być ona postrzegana w różnych wymiarach, bo od globalnego, przez regionalne, narodowe (państwowe) po przedsiębiorstwo i gospodarstwo domowe. Uwidocznione w każdym z tych wymiarów obszary zagrożeń wymagają ich ograniczenia lub likwidacji drogą rozpoznania i rozwiązania napotyka na szereg dylematów, które wymagają rozpoznania i rozwiązania licznego zbioru dylematów. Pożytecznym w realizacji tego zamiaru może stać się wykorzystanie dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej.

Bibliografia

- Bednarz J., *Metodologia badań konkurencyjności gospodarek narodowych – ranking konkurencyjności*, [w:] Wyzwania gospodarki globalnej, red. H. Treder, K. Żołądkiewicz, t. 2, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2010.
- Dylus A., *Gospodarka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016.
- Dylus A., *Polityka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016.
- Ekonomia eksperymentalna*, red. M. Krawczyk, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Elementy metrologii economicznej. Algebraiczne modelowanie pomiaru*, red. A. Samoluk, Wydawnictwo Akademii Economicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000.
- Encyklopedia economiczno-rolnicza*, PWRiL, Warszawa 1984.
- Encyklopedia organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981.
- Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 2009.
- Encyklopedia PWN*, t. IV, Warszawa 1976.

- Ficoń K., *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa 2008.
- Leszczyński M., *Wybrane aspekty bezpieczeństwa społecznego*, Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój”, Ostrowiec Świętokrzyski-Kielce 2011.
- Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974.
- Mączyńska E., *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy*, [w:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008.
- Morawski W., *Socjologia ekonomiczna*, PWN, Warszawa 2001.
- Raczkowski K., *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, red. K. Raczkowski, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Słownik języka polskiego, t. 1, WN PWN, Warszawa 2007.
- Stachowiak Z., *Teoria i praktyka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON, Warszawa 2012.
- Stachowiak Z., Stachowiak B., *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2016 nr 5, Siedlce 2016.
- Stachowiak Z., Stachowiak B., *Wyznaczniki, mierniki i wskaźniki ocen bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, [w:] *Rola statystyki w badaniach naukowych i praktyce gospodarczej*, red. A. Piotrowska-Piątek, WSEP i NM w Kielcach, Kielce 2014.
- Sulek M., *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013.
- Traktat o stabilności, koordynacji i zarządzaniu w Unii Gospodarczej i Walutowej*, [w:] europa.eu. (Opublikowany został w lutym 2012r. Podpisało go 25 państw członkowskich Unii Europejskiej. Został ratyfikowany przez Prezydenta RP 24 lipca 2013 r.).

Prof. dr hab. Zenon Stachowiak – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego WNHIS – Instytut Socjologii.

Dr Bartosz Stachowiak – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego WNHIS – Instytut Socjologii.